

Л.І. ЧИСТЯКОВА,

Донецька філія Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ У КРЕДИТНИХ СПІЛКАХ: ФІЛОСОФСЬКИЙ, ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ТА ОБЛКОВИЙ АСПЕКТИ

Капітал (нем. Kapital – головне майно, від лат. kapitalis – головний) - це економічна категорія, що характеризує суспільні відносини. Категорія капіталу ще й досі потребує дослідження, незважаючи на те, на неї здавна звертали увагу та прискіпливо вивчали філософи, економісти. Розуміння природи капіталу не може бути поверхневим та підхопленим мимохідь, воно повинно бути не тільки істинним, зрозумілим фахівцям, але й людям, які мають до нього відношення на рівні обивателя і при цьому спроможних впливати на його збереження та примноження.

Незважаючи на те, що не тільки підприємці, але й держава здійснюють контроль за формуванням і використанням капіталу, сьогодні більшість підприємств, організацій та установ в Україні перебувають у скрутному фінансовому становищі. Причинами цього є не тільки світова фінансова криза, нестабільна політична ситуація в країні, низький професійний рівень облікових ринків, але й, на жаль, низька культура користувачів та учасників ринків фінансових послуг. Щоб зростала і міцніла економіка України, їй потрібний досконалий, простий і доступний бухгалтерський облік. «Бо сказано, – писав великий поет Тарас Шевченко, – хто не лічить, той і не має». Цей вислів рівною мірою стосується як окремої сім'ї, окремого підприємства, так і всієї держави.

Отже, в цих умовах дуже важливим питанням є розібратися в сутності капіталу як найважливішого інструменту в організації стабільної фінансово-господарської діяльності будь-якого підприємства, організації або установи.

Питання капіталу посідає важливе місце у філософії, суспільних економічних науках - політичній економії, економічній теорії. Кожний дослідник подає власне бачення капіталу, основу якого складають різні об'єкти. Так, за Прудоном, капітал – це гроші, які перетворюються на позиковий капітал, за Д. Рікардо, капіталом є та частина багатства країни, яка складається з їжі, одягу, інструментів, машин тощо, необхідних для того, щоб привести в рух працю. Англійський економіст А.Маршал визначив капітал «як частину багатства, якою ми жертвуємо для того, щоб примножити своє ба-

гатство» [3]. Але при цьому не зайвим буде згадати й притчу Соломона, який застерігав від поспішного накопичення багатства: «Qui festinat ad divitias, non erit insons» («Хто поспішає розбагатіти, той не залишиться ненаказаним») [2].

Економічна природа капіталу та його роль в обліку цікавить й фахівців з бухгалтерського обліку. Так, відомий французький економіст Шарль Пангло (Франція, ХХ ст.) вважав, що бухгалтерський облік – це лише прикладна політична економія, а його об'єктом є капітал як форма суспільних відносин. Його цитата «Бухгалтерський облік – дзеркало капіталу» розшифровує бухгалтерський облік як чутливий інструмент, призначений для постійного вимірювання (спостереження) мас, які складають капітал підприємства [8].

Дослідженню поняття капіталу приділяють увагу вітчизняні представники бухгалтерської науки С.Деньга [4], Н. Малюга [8], М. Білуха [1], В. Сопко [11], С. Голов [8], Н.Ткаченко [15], а також відомі фахівці з близького зарубіжжя В. Палій, Я. Соколов[14], В. Кивачук [6], А.Чухно та інші. На думку В.Сопка капітал – це право власності фізичної або юридичної особи на активи (майно) та об'єкти (ресурси), які є на підприємстві [11]. С.Деньга класифікувала капітал у бухгалтерському обліку за 19 ознаками (за складовими елементами в балансі, за фактом оплати, за правом власності тощо [4]. М. Білуха підкреслює, що об'єктами бухгалтерського обліку є капітал, джерела його утворення, використання у процесі господарської діяльності, та результати цієї діяльності [1]. В. Кивачук зауважує, що найбільше в організації обліку зацікавлений власник капіталу, оскільки облік є інструментом в руках людей, що володіють певним капіталом [6].

В умовах розвитку ринку фінансових послуг з'являються нові інституційні учасники фінансового ринку – кредитні спілки, ломбарди, страхові компанії, недержавні пенсійні фонди тощо, особливістю діяльності яких є те, що вони опікуються капіталом своїх клієнтів та шукають оптимальні варіанти розміщення

© Л.І. Чистякова, 2009

капіталу, в чому і є перевага їхньої фінансової поведінки. При цьому, незважаючи на ґрунтовні дослідження поняття капіталу представниками різних економічних наук, питання формування та використання капіталу саме на ринку фінансових послуг у сучасній науковій практиці є мало дослідженими.

Мета статті полягає у вдосконаленні управління капіталом на ринку кредитних спілок, розгляд його форм і видів, чим він є для бухгалтерії – об'єктом обліку чи інструментом його організації, який існує порядок його відображення у системі бухгалтерського обліку.

Кредитні спілки є громадськими організаціями, головною метою яких є фінансовий та соціальний захист її членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування. В Україні полями членства для кредитних спілок можуть бути трудові колективи, громадські організації, професійні спілки, церковні приходи та територіальні громади.

Капітал кредитної спілки включає кошти, внесені членами кредитної спілки на депозитні рахунки, а також нараховану на такі кошти та пайові внески плата (відсотки). Ці кошти використовуються для надання кредитів членам кредитної спілки.

Діяльність кредитної спілки не має на меті отримання прибутку і спрямована на надання конкретних послуг, що і визначає її вузьку спеціалізацію щодо можливих напрямів використання акумульованих за рахунок заощаджень власників фінансових ресурсів.

В умовах ринкової економіки будь-яке вкладення капіталу провадять із метою отримання економічних вигод. Саме ця цільова функція є суттю ділової активності вкладеного капіталу, призначення якої полягає у зростанні (збільшенні) фінансового капіталу і яка узагальнюється в Концепції капіталу і збереженні капіталу [7].

Капітал кредитної спілки складається з реального (дійсного) та потенційного капіталу. Реальний капітал складається з пайового, резервного та додаткового капіталів, а також залишку нерозподіленого доходу спілки і не може бути меншим 10 відсотків від суми її загальних зобов'язань. Контроль за дотриманням цього нормативу повинен здійснюватися бухгалтерією щоденно на початок робочого дня.

Пайовий капітал кредитної спілки формується за рахунок обов'язкових та додаткових пайових членських внесків членів кредитної спілки. Розмір обов'язкового пайового внеску є однаковим для всіх членів кредитної спілки

та встановлюється в порядку, визначеному загальними зборами кредитної спілки як фіксована сума. Для об'єднаної кредитної спілки розмір обов'язкового пайового внеску може бути встановлений у відсотках до загальної суми активів кредитних спілок.

Резервний капітал, призначений для відшкодування можливих збитків кредитної спілки, які не можуть бути покритими за рахунок надходжень поточного року, забезпечення платоспроможності кредитної спілки та захисту заощаджень її членів.

Резервний капітал кредитної спілки формується за рахунок вступних внесків членів кредитної спілки, частини доходів кредитної спілки до моменту досягнення ним не менш 15 відсотків від суми активів, зважених на ризик кредитної спілки та членських внесків до резервного капіталу членів кредитної спілки.

При ліквідації спілки залишок коштів резервного капіталу зараховується до Державного бюджету України.

Додатковий капітал кредитної спілки формується за рахунок цільових внесків членів спілки, благодійних внесків фізичних та юридичних осіб, безоплатно отриманого майна і необоротних засобів. Додатковий капітал може бути використаний на покриття збитків.

У разі ліквідації спілки залишок додаткового капіталу зараховується до Державного бюджету України.

Рішення про використання капіталу на покриття збитків кредитної спілки приймається Спостережною Радою кредитної спілки в порядку, визначеному законодавством та рішенням Загальних зборів членів кредитної спілки.

З метою покриття передбачуваних збитків від неповернення кредитів кредитною спілкою за рахунок частини доходів кредитної спілки формується резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позичок. Порядок формування й використання резерву забезпечення покриття втрат визначається нормативно-правовими актами Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України.

Кредитна спілка створює інші резерви та фонди відповідно до нормативно-правових актів Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, статуту та рішень загальних зборів кредитної спілки.

Крім реального (дійсного) капіталу, який відображує створені активи спілки, важливим є й створення так званого потенційного капіталу

(рис.1) [4], що формується внаслідок дооцінки активів до їх справедливої вартості. При цьому суми дооцінки необоротних активів спочатку капіталізуються, а в міру їх використання і визнання витрат збільшують на рівновеликі суми

доходи звітного періоду, тобто відбувається поступовий перерозподіл капіталів між собою: потенційний капітал визнається реальним, але одночасно нівелюється визнаними витратами.

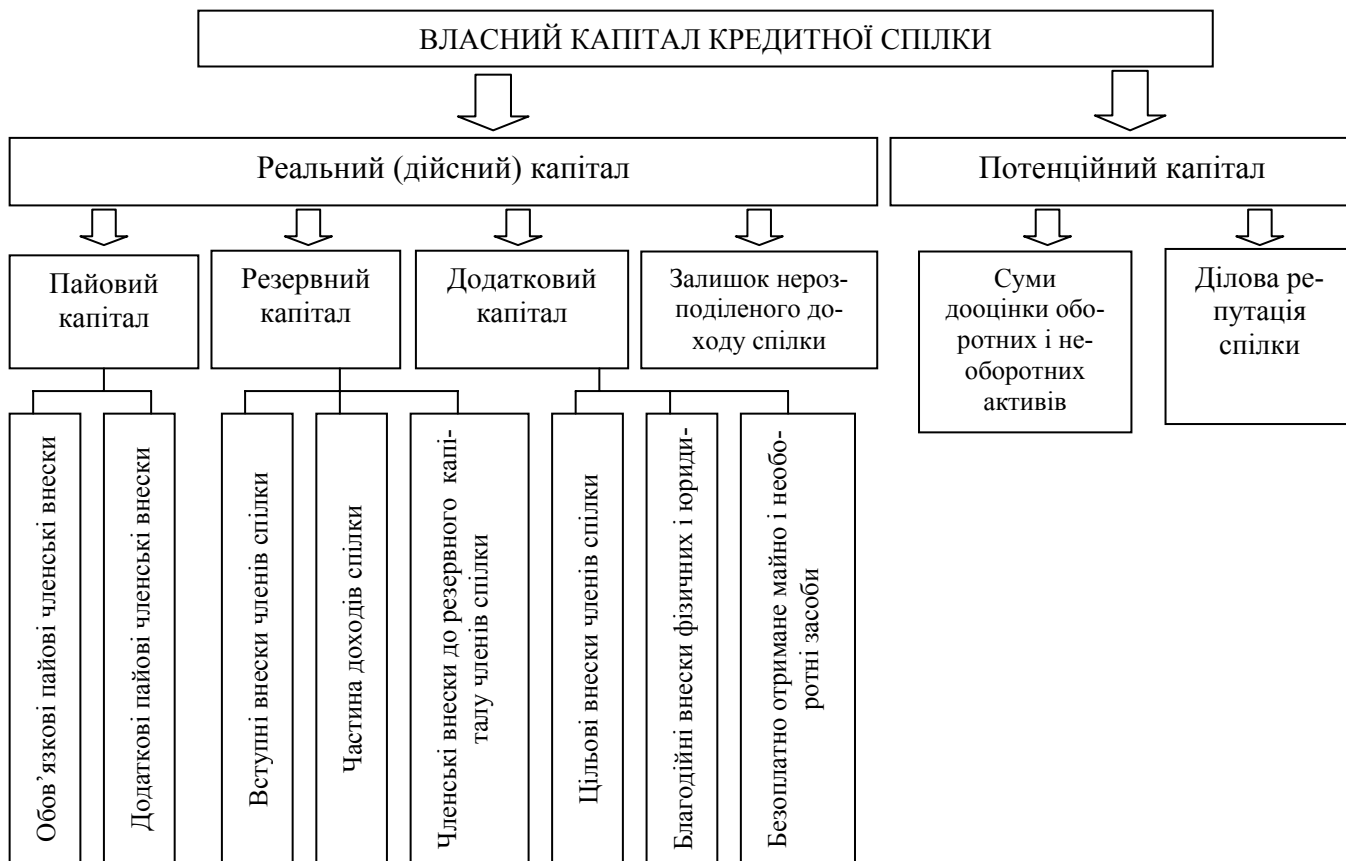


Рис. 1. Склад реального та потенційного капіталу кредитної спілки

Окремий вид потенційного капіталу формується під впливом ділової репутації спілки і деяких його складових: логотипи, гудвіл та інші подібні ресурси. Визнання потенційної ринкової вартості ресурсів спілки, створених в процесі використання капіталу, призводить до визначення потенційного капіталу, який поряд із реальним капіталом відображує набуті економічні вигоди членів громадської організації.

Задля примноження власного капіталу кредитна спілка в особі голови Правління повинна організувати його облік та контроль. Цей обов'язок на неї покладений статтею 8 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [5]. У ній, зокрема у пунктах 2 і 3, вказане таке: п.2 Питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належить до компетенції його власника

(власників) або уповноваженого органу (посадової особи) відповідно до законодавства та установчих документів. п.3 Відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років, несе власник або уповноважений орган, який здійснює керівництво підприємством відповідно до законодавства та установчих документів. Отже, у цьому разі не капітал є інструментом організації обліку, а Закон про бухгалтерський облік, якому повинні підпорядковуватися усі господарюючі суб'єкти. Чи вони його дотримуються – це інше питання, але виконувати повинні.

На жаль, слабкий контроль з боку членів

кредитної спілки та сліпа довіра до діяльності Правління, яке призначене ефективно використовувати створений капітал, і навіть, законодавчо встановлена відповідальність уповноваженої особи за надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства, не врятовують кредитні спілки від банкрутства. Капітал громади «грає на руку» вузькій групі правлячої верхівки спілки та виходить з під контролю громадської спільноти. Особи, причетні до ведення бухгалтерського обліку, цілком залежать від прихильності керівництва кредитної спілки і змушені сліпо виконувати його вказівки та «не помічати» зловживань, пов'язаних з «поспішним накопиченням ним власного багатства» за рахунок безконтрольного використання капіталу спільноти. Крім того, багато з кредитних спілок несуть величезні втрати капіталу внаслідок утримання непомерно роздутого управлінського персоналу у складі близьких друзів та родичів, який навіть не приховує своїх апетитів щодо придбання дорогих авто, відпочинку за кордоном тощо. Потурання розтраті капіталу, який належить всім членам спілки, здійснюється завдяки безконтрольності та недбалості не тільки вкладників коштів, але й рядового персоналу обліковців та інших працівників, які не звикли припиняти заздалегідь очевидні злочини побоюючись (частіше помилково) бути звільненими з роботи.

Для здійснення контролю за формуванням, ефективним використанням та збереженням власного капіталу кредитної спілки не було б зайвим нагадати про такий інструмент бухгалтера як правильне відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій з руху капіталу, джерел його утворення у процесі господарської діяльності, та результатів цієї діяльності і, на цій підставі, здійснення аналізу її фінансового становища.

Кореспонденція рахунків з обліку операцій по формуванню та використанню власного капіталу кредитної спілки наведена в табл. 1.

Визначивши поняття капіталу загалом і окремо кредитної спілки та його роль у бухгалтерському обліку, можна зробити такі висновки. Капітал як економічна категорія є об'єктом бухгалтерського обліку. Капітал також є інструментом організації обліку, та лише в тій економіці, де важливу роль в його збереженні та примноженні відіграють мораль, закон і порядок. В останні роки на ринку фінансових послуг України динамічно розвивалися

кредитні спілки, що свідчить про сталий системний розвиток цього сектора фінансового ринку та підвищення довіри споживачів до нього і переважна кількість членів кредитних спілок реально отримувала вигоди зі своїх невеликих вкладень. Але й багато кредитних спілок збанкрутило або знаходиться на межі банкрутства саме тому, що в них капітал не є інструментом організації обліку та дійсного контролю. Таким інструментом у нашому суспільстві є не тільки посилення державного регулювання ринків фінансових послуг, але й підвищення культури, моралі, відповідальності, компетентності та законослухняності як роботодавців, так і працівників підприємства та пов'язаних з ними фізичних осіб-вкладників власних коштів в капітал кредитної спілки з метою отримання економічних вигод.

Література

1. Білуха М. Теорія бухгалтерського обліку. – К.: 2000. – 629с. – С.47.
2. Бэкон Ф. Сочинения в двух томах. Т.2. – М., «Мысль», 1972. – 582 с. – С.432.
3. Голов С.Ф., Костюченко В.М., Кравченко І.Ю., Ямборко Г.А. Фінансовий облік. – К.: Лібра, 2005. – 976 с. – С.305.
4. Деньга С.М. Еволюція капіталу // Вісник соціально-економічних досліджень. -2006.- Вип. 22. – С. 108-116.
5. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» від 16 липня 1999року № 996-ХІV// Все про бухгалтерський облік. – 2009. – №10. – С.3-7.
6. Кивачук В.С. Бухгалтерский учет и аудит на службе капитала – реалии и перспективы // Проблемы развития бухгалтерского учета, анализа и контроля: Монографія. – Брест-Житомир: ЖГТУ, 2004. – С.173.
7. Кучеренко Т. Фінансова звітність як складова економічних наук.//Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 9. – С.21-29.
8. Малюга Н.М. Бухгалтерський облік в Україні: теорія й методологія, перспективи розвитку: Монографія. – Житомир: ЖДТУ, 2005. – 548с. – С.76.
9. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000/Пер. з англ.; За ред. С.Ф.Голова.- К.: 2000. – 1272 с.
10. Ринки небанківських фінансових послуг у 2007році. //Фінансовий ринок України. – 2008. – № 6(56). – С.11-17.

Таблица 1

Кореспонденція рахунків з обліку операцій по формуванню та використанню власного капіталу кредитної спілки

№ з/п	Зміст операцій	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
Облік операцій на субрахунках рахунку 41 «Пайовий капітал»			
1	Внесення обов'язкового пайового внеску	301	411
2	Внесення додаткового пайового внеску	301	412
3	Повернення обов'язкового пайового внеску через касу	411	301
4	Повернення додаткового пайового внеску через касу	412	301
5	Повернення додаткового пайового внеску через поточний рахунок	412	311
6	Використання коштів пайового капіталу для покриття збитків	411, 412	442
Облік операцій на субрахунках рахунку 42 «Додатковий капітал»			
1	Формування додаткового капіталу за рахунок надходження цільового внеску членів кредитної спілки через касу	301	422
2	Повернення цільового внеску з додаткового капіталу через касу	422	301
3	Здійснено дооцінку основних засобів	10	423
4	Відображено суму уцінки залишкової вартості основних засобів	423	10
5	Відображено безплатно отримані основні засоби	10	424
6	Формування додаткового капіталу за рахунок надходження благодійних внесків фізичних та юридичних осіб через касу	301	425
Облік операцій на субрахунках рахунку 43 «Резервний капітал»			
1	Прийом вступного внеску із зарахуванням в резервний капітал	301	431
2	Використання коштів резервного капіталу, сформованого за рахунок вступних внесків, для покриття збитків	431	442
3	Формування резервного капіталу за рахунок інших джерел	301	433
4	Використання коштів резервного капіталу, сформованого за рахунок інших джерел, для покриття збитків	433	442
5	Формування резервного капіталу за рахунок частини доходу кредитної спілки протягом поточного року	443	432
6	Використання коштів резервного капіталу, сформованого з доходу кредитної спілки для покриття збитків	432	442
7	Формування резервного капіталу за рахунок нерозподіленого доходу кредитної спілки минулого року	441	432

11. Сопко В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством. – К.: КНЕУ, 2006. – 526 с. – С.76.

12. Сльозко Т.М. Капітал: об'єкт обліку чи інструмент його організації. // Фінанси України. – 2007. – №11. – С.128-137.

13. Советский энциклопедический словарь. // 2-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1982. – 1600 с.

14. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от

истоков до наших дней. – М.: Аудит: ЮНИТИ, 1996. – 638с.

15. Ткаченко Н.М. Теоретико-методологічні проблеми формування бухгалтерського фінансового обліку: Монографія. – К., .С.К., 2001. – 348с.

Статья поступила в редакцию 24.04.2009